

YOSH BASKETBOLCHILARNI TANLASH BOSQICHLARI

*Eshmanova Umidaxon Abdulla qizi,
Oriental universiteti jismoniy tarbiya fakulteti o'qituvchi.
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.2.2.018>*

Annotatsiya. O'sib kelayotgan yosh qizlarni tarbiyalash va o'smirlarning yuksak ma'naviy va jismoniy sifatlarini shakllanishida eng muhim vositalardan bo'lgan basketbol o'yini orqali harakat faoliyatini yanada yaxshilash.

Kalit so'zlar: Yosh basketbolchilar, kuch, chidamlilik, maxsus sport kostyumlari, maxsus rivojlantiruvchi mashqlar, simulyatorlar.

ЭТАПЫ ОТБОРА ЮНЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ

*Эшманова Умидахон Абдулла кизи,
Преподаватель факультета физического воспитания Восточного университета.*

Аннотация. Дальнейшее совершенствование двигательной активности посредством игры в баскетбол, которая является одним из важнейших инструментов воспитания девушек и формирования высоких моральных и физических качеств подростков.

Ключевые слова: Юные баскетболисты, сила, выносливость, специальные спортивные костюмы, специальные развивающие упражнения, тренажеры.

STAGES OF SELECTION OF YOUNG BASKETBALL PLAYERS

*Eshmanova Umidaxon Abdulla qizi,
Lecturer at the Faculty of Physical Education, Eastern University.*

Abstract. Further improvement of motor activity through the game of basketball, which is one of the most important tools for educating girls and developing high moral and physical qualities of adolescents.

Key words: Young basketball players, strength, endurance, special sports suits, special developmental exercises, training equipment.

Dolzarbliigi. Mamlakatimizda sport turlari ichida basketbol sport turini rivojlantirish masalalariga har doim davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilib kelingan. Basketbolni rivojlantirish yuzasidan ishlab chiqilgan va hayotga tatbiq etilgan qator qaror va farmonlar sport turini taraqqiy etishga zamin yaratib keldi. Natijada, terma jamoamiz hamda klublarimizning bir muncha saviyasini ortishiga va xalqaro miqyosdagi maqomini oshirishga erishildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2019 yil 4 dekabr kunidagi "O'zbekistonda basketbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5887-sonli Farmonini e'lon qilinishi va uni hayotga faol targ'ib etish zamirida, yaqin yillar ichida o'zbek basketbolini yanada yangi rivojlanish bosqichiga olib chiqish kabi asosiy vazifalardan birini hal etish nazarda tutilgan (1). Bunga erishish esa, "O'zbekistonda basketbolni 2030 yilgacha rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish konsepsiyasi" asosida amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Konsepsiya doirasida bir qator vazifalarni hal etish bilan birga, basketbolchilarni musobaqa faoliyati jarayonining samaradorligini keskin yaxshilash masalasi borasidagi vazifalar ham alohida o'z o'rniga ega. Basketbolchilarning musobaqa faoliyati jarayoni xususiyatlari, doimiy tarzdagi vaziyatlarni o'zgarishi, organizmga ta'sir etadigan yuklamalarning turli ko'rinishlarda bo'lishi, ish bajarishni dam olish bilan doimiy almashinib borishi bilan tavsiflanadi.

Bunda basketbolchi tomonidan amalga oshirilishi kerak bo'ladigan texnik-taktik harakatlar ham turli ko'rinishlarda va turli nisbatlarda amalga oshirilib boriladi. Bitta o'yinda kuzatilgan texnik-taktik harakat parametrlarini aks ettiradigan ko'rsatkichlar, misol uchun, ularning hajmi yoki samaradorlik ko'rsatkichlari, ikkinchi uchrashuvda boshqacha ko'rinishni hosil qilishi mumkin. Bir uchrashuvning ko'rsatkichlari ikkinchi uchrashuvning ko'rsatkichlariga ko'p hollarda to'g'ri kelmaydi. Bu holat basketbolni yana bir bor boshqa sport turlaridan tubdan farq qilishi, nostandart vaziyatlarga boy sport turi

ekanligini izohlaydi. O‘z navbatida, bu omillar basketbolchining jismoniy va funksional imkoniyatiga nisbatan talablar yuqori ekanligini bildirib, bu holat, ayniqsa, bugungi kunda tobora katta ahamiyat kasb etib borayotganligini ta’kidlash o‘rinli.

Mahalliy olimlarimizning ta’kidlashicha, zamonaviy basketbolning xususiyatlaridan kelib chiqib, o‘quv-mashg‘ulotlarning tuzilmasini o‘zgartirish hamda basketbolchilar tayyorgarligiga nisbatan talablarni oshirish lozimligi ko‘rsatib o‘tiladi (3).

Tanlov deb muayyan soha yoki faoliyatda yuksak natijalarga erisha olish imkoniyatlari mavjud kishilarni saralab olish jarayoniga aytiladi.

“Sport tanlovi” - bu muayyan sport turi bo‘yicha muntazam o‘tkaziladigan o‘quv mashg‘ulotlari, shu jumladan musobaqalar bilan bog‘liq bo‘lgan aynan shu shu jarayonlarda yukori natijalarga erisha oladigan istiqbolli bolalarni izlab topishga imkon yaratadigan ko‘p yillik pedagogik jarayonidir. Tanlovni maqsadga mos tashkil qilish, bolalardagi nasliy va xayot davomida o‘zlashtirgan harakat qobiliyatchlari, ruhiy xislatlari hamda funksional imkoniyatlarni ob‘ektiv baholash, basketbolga bo‘lgan iste’dod va bo‘lajak mahorat belgilarini aniq bashoratlash uchun turli me‘yoriy test (mashqlar) majmuasidan foydalanish odat tusiga kirgan.

Sport tanlovi ko‘p yillik sport tayyorgarligi bilan uzviy bog‘lik bo‘lib, sport malakalarini o‘zlashtirishning dastlabki bosqichigacha boshlab eng yuqori bosqichida, ya’ni milliy terma jamoalari faoliyatida ham amalga oshiriladi. “Tanlov” tushunchasi o‘z ichiga “munosiblik”, ya’ni insonni bir sohaga (ma’lum faoliyatga) iste’dodi bo‘yicha yarashi yoki yaramasligi masalasini kiritadi. Bu degan so‘z inson nafakat o‘z imkoniyatlari (qaddi-qomati, jismoniy sifatlari, ruhiy xususiyatlari va h.) bilan muayyan faoliyatga (kasbga, ishga, sportga va h.) mos kelishi kerak, balki aynan shu faoliyat mazkur inson mijoziga munosib bo‘lishi maqsadga muvofiqdir (emotsiya, aktivatsiya, motivatsiya masalalari). “Tanlov” atamasi o‘z tarkibiga yana sportga oid “chamalov” tushunchasini kiritadi.

Sport tanlovi – ko‘p yillik pedagogik jarayondir. Ko‘p yillik sport tayyorgarligi tizimi o‘z moxiyati va maqsadiga binoan ko‘p yillik sport tanlovini o‘z ichiga oladi va mazkur jarayonni 4 bosqichda amalga oshirishi taqozo etadi:

Chamalash – bog‘chalarda, maktablarda va sport maktablarining boshlang‘ich guruhlarida amalga oshirilishi mumkin. To‘g‘ri chamalash murabbiyning iste’dodiga, uning bilimi va tajribasiga bog‘liq. Bolaning nasliga, turmush tarzi ko‘rsatkichlariga qarab chamalash ham e’tiborli ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. Yosh basketbolchilarni belgilangan tartibli bosqichda tanlab olish va iqtidorlilarni to‘g‘ri jalb qilish va kelajakdagi musobaqalarga bolalarni tayyorlash va uyushqoqligini oshirish.

Tadqiqot vazifalari: Yosh basketbolchilarni tanlashda dastlabki tanlov bosqichi, musobaqalarga tanlash, terma jamoalarga tanlashda yoshlarning qiziqishi va qobilyatidan foydalangan holda to‘g‘ri tanlovni amalga oshirish;

Tatqiqot usullari ilmiy uslubiy adabiyotlar taxlili, pedagogik kuzatuv, kabi usullardan foydalanilgan. Tatqiqotning tashkil qilinishi.

Ko‘p yillik sport tayyorgarligi tizimi o‘z moxiyati va maqsadiga binoan ko‘p yillik sport tanlovini o‘z ichiga oladi va mazkur jarayonni 4 bosqichda amalga oshirishi taqozo etadi:

I. Dastlabki tanlov – (7-14 y);

II. Sportchilarni o‘yin ixtisosligiga (funksiyasiga) saralovchi maxsus tanlov (15-17 y);

III. Yuqori jamoalarga tanlov (18-20 y);

IV. Terma jamoalarga tanlov.

Ko‘p yillik sport tayyorgarligi tizimida tanlov jarayonini tashkiliy tartibi quyidagi blok-andozada berilgan.

Bolalarni dastlabki tanlovga tayyorlash maktab Sharoitida jismoniy tarbiya o‘qituvchisi tomonidan amalga oshiriladi, o‘quvchilar dastur asosida va baholovchi mashqlar, harakatli xalq o‘yinlari yordamida saralanishi mumkin. Mazkur saralovchi vositalar aynan voleybol o‘yining mohiyatiga nihoyatda yaqin bo‘lishi maqsadga muvofiq. Bunday vositalar tavsiya qilingan adabiyotlarda keng yoritilgan. Dastlabki tanlovga tayyorlash jarayonida o‘quvchilar muntazam tibbiy kurikdan o‘tib turishlari shart. Bu tadbir qanchalik sifatli va samarali amalga oshirilsa, shunchalik sport maktablarida uyushtiriladigan tanlovni sifat darajasi yukori bo‘ladi.

Dastlabki tanlov. Dastlabki tanlov odatda 3 bosqichda amalga oshiriladi (14-andoza)

I-bosqich. Targ‘ibot-tashviqot ishlarini uyushtirib, o‘quvchi bolalarni qiziqtirish, jalb qilish (suhbat,

ma'ruzalar o'tkazish, basketbol musobaqalari haqida filmlar namoyish qilish).

Ko'rgazmali musobaqalar uyushtirish, taniqli sportchilar ishtirokida suhbatlar o'tkazish.

DAVRLAR

Boshlang'ich tanlov	Ko'p yilga mo'ljallangan tanlov	Jamoani tuzish tanlovi
---------------------	---------------------------------	------------------------

Pog'onalar					
Sport iqtisodligiga yondosh tirish	Boshlang'ich tayyorgarlik guruhiga tanlov	Sport ixtisosligiga tanlov	Sport takomillashuvi guruxiga tanlov	Sport ustalari jamoasiga tanlov	Terma jamoalarga tanlov
BOSQICHLAR					
1-bosqich					
Tayyorgarlik tadbirlari	Tayrgarlikni baholash	Tayrgarlikni baholash	O'yin samarasini baholash	O'yinchi larni tanlash	No mzd larni tanlash
2-bosqich					
Naslga qarab chamalash	Qobilyatni baholash	O'yin ixtisosligiga munosiblik	Takomillashuv darajasini baholash	Asosiy o'yinchi larni birlashtirish	O'yinchilarni birlashtirish
3-bosqich					
Sport turiga karab chamalash	Sport turiga munosibligi xaqida xulosa	Imkoniyatiga qarab chamalash	O'yin yo'nalishini baholash	Ma'lum o'yinchi larni saralash	Ma'lum o'yinchilarni saralash

II-bosqich. Baholovchi mashqlar, harakatli va xalq o'yinlari yordamida dastlabki tanlov - qabul o'tkazish (qaddi-qomat ko'rsatkichlari, jismoniy sifatlarning rivojlanganligini apparatlar yordamida aniqlash va hokazo). Jismoniy rivojlanish va jismoniy tayyorgarlik bo'yicha belgilangan me'yoriy ko'rsatkichlar 4 jadvalda aks ettirilgan.

III-bosqich. Boshlang'ich tayyorgarlik I yillik o'rgatish bosqichida bolalarni maxsus sifatlari, texnik-taktik malakalari, qobiliyatlarini va imkoniyatlarini baholash. Ularni nasliy xislatlarini o'rganish. Texnik va taktik tayyorgarlik bo'yicha tanlov o'tkazish.

Basketbol bilan shugʻullanishga munosibligi. Sport maktablariga qabul qilish mutaxassis-murabbiy uchun oʻta masʼuliyatli tadbir. Bu tadbirni amalga hammasi koʻrsatkichlarni bir-biriga taqqoslay bilish, voleybol oʻyinining mohiyatiga yaqin koʻrsatkichga ega boʻlgan bolalarni farqlay olish, sport turiga zarur qobiliyatlarni ajrata bilish katta ahamiyatga egadir. Shu bilan bir qatorda tanlov natijalariga koʻra qabul qilish haqida uzil-kesil xulosaga kelish oʻrinsiz, mavjud koʻrsatkichlarni eʼtiborga olgan holda saralovni davom ettirish darkor.

Uzluksiz tanlov (sarov) va oʻyin funksiyalarini (ixtisoslarini) belgilash. Yuqori malakali basketbolchilarni tayyorlashda mazkur bosqich tadbirlari hal qiluvchi ahamiyatga loyiq. Albatta uzluksiz tanlov-sarov hamda bolalarni muayyan oʻyin ixtisosliklariga munosibliklarini aniqlash koʻp yillik sport tayyorgarligini barcha bosqichlarida amalga oshirib boriladi. Bu masala, ayniqsa, oʻquv trenirovka va takomillashtiruv guruhlarida alohida ahamiyat kasb etadi. Bolalarni dastlabki tanlovga tayyorlash maktab Sharoitida jismoniy tarbiya oʻqituvchisi tomonidan amalga oshiriladi, oʻquvchilar dastur asosida va baholovchi mashqlar, harakatli xalq oʻyinlari yordamida saralanishi mumkin. Mazkur saralovchi vositalar aynan basketbol oʻyinining mohiyatiga nihoyatda yaqin boʻlishi maqsadga muvofiq. Bunday vositalar tavsiya qilingan adabiyotlarda keng yoritilgan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni oʻrganish hamda amaliyotda basketbolchilarning tayyorgarligi jarayonini kuzatish natijasida olib borilayotgan mashgʻulotlarda aynan musobaqa faoliyatiga xos boʻlgan taktik harakatlarini rivojlantirishga yetarli darajada eʼtibor berilmasligi hamda tayyorgarlik davrining bosqichlarida mana shunday harakatlarga oid metodik jihatdan yondoshuvning yetishmasligi yosh sportchilarda hujum va himoyadagi taktik harakatlarni rivojlantirishni samarali tashkil etish imkonini bermay kelayotganligi maʼlum boʻldi.

Basketbolchilarni belgilangan tartibli bosqichda tanlab olish va iqtidorlilarni toʻgʻri jalb qilish va yoʻnaltirish kelajakdagi musobaqalarga bolalarni tayyorlash va uyushqoqligini oshirish. Bosqichlardan yaxshi natijalarga erishgan bolalarni qoʻllab quvvatlasak, nafaqat umum taʼlim maktablariga oliy taʼlim universitetlariga ham kerakli kadr yetishtirib beramiz.

FOYDALANILGAN ADABIY OTLAR

- Oʻzbekiston Respublikasining “Taʼlim toʻgʻrisida”gi. Qonuni// Oliy taʼlim. Meʼyoriy hujjatlar toʻplami. — T.: Sharq, 1997.
- «Jismoniy tarbiya va sport toʻgʻrisida»gi Qonun. // Oʻzbekiston Respublikasi Qonuniga oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish haqida/ Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni. “Xalq soʻzi” gazetasi, 2015 yil 5 sentabr, №174, 1-4 b.
- Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: “Oʻzbekiston” NMIU, 2017, 48 b.
- Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik Oʻzbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bagʻishlangan Oliy Majlis palatalarining qoʻshma majlisidagi nutqi. - Toshkent: “Oʻzbekiston” NMIU, 2016, 56 b.
- Pulatov A.A., Ganiyeva F.V, Miradilov B.M, Xusanova D.T, Pulatov F.A. “Basketbol nazariyasi va uslubiyati” (Darslik) Toshkent – 2017.
- Gʻaniyeva F.V., Xusanova D.T., Madaminov T. “Basketbolda toʻpni urib yugurish texnikasi va tezligini vaziyatli mashqlar asosida shakllantirish uslubiyati” T: 2015 yil-50b
- Gʻanieva F.V., Xusanova D.T., Madaminov T. “Basketbolda toʻpni urib yugurish texnikasi va tezligini vaziyatli mashqlar asosida shakllantirish uslubiyati” T: 2015 yil-50b
- A.A. Pulatov., A.A.Umarov. “Sport va harakatli oʻyinlar (Basketbol)” T: 2020y.
- Miradilov B.M, Karimov B.Z, Umbetova M.A. “Spot pedagogik mahoratini oshirish (Basketbol)” Toshkent 2018 y.
- Karimov B.Z. “ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА БАСКЕТБОЛА” Chirchiq-2019 y.